

OSVRTI

SLAVIA 77 (2008.)

Poseban je trobroj časopisa *Slavia*¹ bio posvećen češkim izlaganjima na XIV. međunarodnome slavističkome skupu u Ohridu, a izlaganja s paleoslavističkom tematikom njegov su nedjeljiv dio.²

Izlagачi su bili podijeljeni u sekcije s oznakama: 1) lingvistika, 2) literatura, kultura i folklor te 3) povijest slavistike. U svakoj od sekcija bili su izloženi referati s paleoslavističkim karakterom, a najveći je broj takvih referata bio u lingvističkoj sekciji.

František ČAJKA, *Rukopisná zachování církevněslovanské legendy o svaté Anastázii* (17-28). Autor se bavi rukopisnim karakterom crkvenoslavenške *Legende o svetoj Anastaziji* (Anast). Još se od vremena prvoga izdavača teksta A. I. Sobolevskoga uvriježilo

mišljenje da se prvotni oblik Anast u Češkoj pojavio u 10. ili 11. stoljeću. To potvrđuje latinska paralela, koju je pronašao G. Kappel, te određene osobine rječnika.

F. Čajka u prvom dijelu rada kodikološki ocjenjuje rukopise Anast, koje dijeli na poznate i na novootkrivene. Prvu grupu tvore oni čiji je materijal bio sastavni dio edicije A. I. Sobolevskoga, G. Kappela i F. V. Mareša. Riječ je o rukopisu ruskoga podrijetla iz Ruske narodne biblioteke u Petrogradu, s oznakom Q. I. 320, U i M, te o rukopisu srpskoga podrijetla, na koji je upozorila D. M. Atanasova (u Čajkinjoj studiji s oznakom Gr). Čajka dalje ukazuje na drugu skupinu rukopisa Anast, do sada nepoznatu, koja se sastoji od tri rukopisa ruske provenijencije s kraja 15. do 18. stoljeća (s oznakama V, R i Ch).

U drugom dijelu studije autor se bavi osnovnim tekstološkim pitanjem, tj. odnosom između sačuvanih ruskih rukopisa i srpskoga rukopisa. Došao je do zaključka da obje grupe tekstova vrlo vjerojatno proizlaze iz starijega arhetipa Anast. To potvrđuju njihove izra-

¹ SLAVIA77(2008), 1-3 (= Česká slavistika. Příspěvky k XIV. mezinárodnímu sjezdu slavistů. Ochrid 10.–16. 9. 2008), Praha, 2008.

² Informacije o tijeku *XIV. međunarodnog slavističkog skupa* i svih paleoslavističkih članaka o kojima je ovdje riječ vidi u Čajka, F.: *XIV. Mezinárodní sjezd slavistů – Ochrid 2008* (Paleoslovenistika). *Slavia* 78, 2009, 1-2: 189–196.

zite tekstualne podudarnosti, zajednički izravan odnos prema latinskoj paraleli, zajedničke pogreške i razlike u tekstu između ruskih rukopisa i srpskoga rukopisa.

Sastavni dio članka čini i edicija najstarije očuvane srpske varijante legende (Gr).

Václav ČERMÁK, *K pojetí nové církevní slovanštiny v areálu Slavia orthodoxa a Slavia latina* (29-39). Teoretski orijentirana studija V. Čermaka posvećena je istraživanju novocrkvenoslavenskoga jezika, pri čemu je osnovna autorova metoda opis tipičnih pojava triju varijanata toga jezika (ruskoga, hrvatskoga i češkoga), koje se na području *Slavia orthodoxa* i *Slavia latina* do danas rabe. Autor navodi da, unatoč različitim načinima formiranja, sva tri tipa crkvenoslavenskoga jezika predstavljaju zadnju fazu razvoja staroslavenskoga književnoga jezika. Autor se u nastavku bavi i nekim pitanjima terminološke naravi. Smatra da je u daljnjim istraživanjima prije svega važno jezično analizirati sva tri tipa, saznati karakter njihove eventualne povezanosti i njihovih međusobnih razlika, istražiti moguće korelacije s narodnim jezikom i opisati postupke stvaranja novih crkvenoslavenskih tekstova. Dalje smatra bitnim istražiti i zasebne pismene i kulturne tradicije na koje se pojedini tipovi jezika oslanjaju, te analizirati tendencije koje su tim jezicima pomogle u njihovu konstituiranju.

Miroslav VEPŘEK, *Církevněslovanské modlitby českého původu* (221-

230). U članku autor iznosi nove činjenice koje mogu poslužiti za analizu devet molitava iz takozvanog *Jaroslavskoga molitvenika*. Uglavnom na osnovi tekstološkog uspoređivanja upozorava na veliku vjerojatnost češkoga podrijetla *Molitve sv. Grgura* (иже колиждо теорать сию млітвуѣ. на есакъз днѣ. ни зълз члкъ. ни дьаволъ никогъдаже ни єдиною же льстию сьблззнити можеть. ни на дшю ни на тѣло. и аще ѿ сего житиѣ преставитъ са адъ томъ дша не-принемть. ѡкоже сѣтии григориѣ рѣ.) i *Ispovjedne molitve* (мѡ исповѣданію грѣхѡзъ), koje su prema autoru bile vrlo vjerojatno prevedene s latinskoga u češkoj sredini u 11. stoljeću. Tu tvrdnju Vepřík potkrepljuje novootkrivenim latinskim paralelama i vrlo važnim leksičkim i tekstološkim podudarnostima sa spomenicima češkoga podrijetla. Autor je već prije upozorio na nekoliko srednjovjekovnih latinskih molitava sačuvanih u rukopisu (*Oratio sancti Gregorii*), koje su prema M. Vepřeku poslužile kao osnova za slavenski prijevod.³ Autor navodi sedam latinskih rukopisa molitve, od kojih crkvenoslavenskomu tekstu *Molitve sv. Grgura* najbolje odgovaraju dva rukopisa: rukopis iz 11. stoljeća, sačuvan u Darmstadtu pod signaturom Hs 544, i rukopis iz takozvanog *Orationale Arnošta z Pardubic* (signatura XIII C 12) iz sredine 14. stoljeća. Upozorava i na to da postoji staročeška verzija, koja

³ Vepřek, M.: Církevněslovanská Modlitba sv. Řehoře a její původ v komparaci s latinskou předlohou. *Slavia* 76, 2007: 1–11.

je sastavni dio *Miličovskoga zbornika molitava*, vjerojatno iz 80-ih godina 14. stoljeća, koja je doduše nastala neovisno o crkvenoslavenskom tekstu, ali unatoč tomu dobro ilustrira odnos svetogrgurske molitve prema češkoj sredini.

Druga molitva za koju M. Vepřek pretpostavlja mogući latinski original jest *Ispovjedna molitva*. Upozorava na darmstadtски rukopis Hs 544 u kojem je zapisan latinski tekst molitve (*Confessio S. Patricii ep.*), koji je prema autoru odgovarao crkvenoslavenskoj molitvi. U istom se kodeksu također nalazi već spomenuta latinska verzija *Molitve sv. Grgura*.

U zaključku autor navodi da se za preostale molitve u *Jaroslavskom zborniku* za sada ne može potvrditi češko podrijetlo.

Lubomíra HAVLÍKOVÁ, *K právnímu postavení slovanské ženy v 9. století* (251-263). L. Havlíková posvećuje posebnu pozornost problematici bračnoga prava kod starih Slavena. Autorica s pravnoga stajališta analizira posebice članak 7. *Sudbenoga zakona* i tekst Metodijeve *Anonimne homilije* u usporedbi sa suvremenim latinskim i bizantskim pravnim tekstovima (*Responsa Nicolai papae I ad consulta Bulgarorum* i Justinijanove *Institutiones*). Autoričino je mišljenje da je, bez obzira na to što je srednjovjekovno bračno pravo proizašlo iz rimskih pravnih osnova, stvaranje kanonskoga bračnoga prava zahtijevalo puno dopuna te da je bilo rezultat dugotrajna procesa.

SLAVIA 77 (2008), sv. 4

Emilie BLÁHOVÁ, *Homilie o sv. Petru a Pavlovi mezi nejstaršími staroslověnskými homiliemi* (351-366).⁴ U članku autorica, koja području najstarije staroslavenske homiletike posvećuje kontinuiranu pozornost⁵, posebice analizira leksik i sintaksu staroslavenskoga prijevoda homilije Ivana Zlatoustoga (spomenika srpskoga podrijetla) – *homilije o Petru i Pavlu*, čiji je tekst sačuvan u srednjobugarskom *Germanovu zborniku* i u *Mihanovičevu homilijaru*.

Najstariji tekst u Germ je homilija (enkomion) o sv. Petru i Pavlu (PetPau), prijevod s grčkoga predloška pripisivanoga Ivanu Zlatoustom, koja je od 29. lipnja uvrštena kao 36. tekst na folijama 229a-234b, s incipitom: не-воу и зєми рєть виждѣ.

Jedna od izrazitih posebnosti PetPau jest da je to jedina homilija u kojoj se pojavljuju paleoslavizmi zapadnoslavenskoga podrijetla: крижь – σταυρός i кроуна – στήφανος. Jezično relevantnu podudarnost u neobičnoj sintaktičkoj pojavi – dativu uz komparativ, autorica nalazi u tekstovima dviju arhaičnih homilija (*Anonimne homilije* u Clo i *Epifanove homilije o Kristovu silasku u pakao*, koja je sačuvana u

⁴ Kratice naziva crkvenoslavenskih spomenika uzete su iz *Slovníka jazyka staroslověnského*.

⁵ Vidi Čajka, F.: Příspěvky E. Bláhové k problematice českokirkevněslovanské. *Homo bohemicus* 1, 2008: 15-30. U članku se nalazi bibliografski popis radova E. Bláhove.

Suprasalskom zborniku, a fragment je poznat i iz Clo).

Metodološki utemeljeno E. Bláhová u svojoj studiji uspoređuje leksik i sintaktičke pojave u PetPau s *Anonimnom homilijom* iz Kločeva glagoljaša, kao i s najstarijim prijevodom *Epifanove homilije*.

U jezičnoj analizi PetPau autorica navodi da tekst sadrži 12 složenica, od kojih su između ostalih zanimljive: БОГОЛЮБА – φιλοδέσποτος (s participom kao drugom sastavnicom) i dvije imeničke složenice, koje su staroslavenska *hapax legomena*, formirana prema grčkomu uzogu: ρακονμια – χειραγωγός i ουσμοшьвьць – σκηνορράφος. Iz čitavoga materijala PetPau autorica posebice upozorava na dvije složenice koje ne kopiraju grčki model: prilog СТЪМОГЛАВЪ za grč. ἐπὶ κεφαλῆν i imenicu НЕМЪВЪРЪ za grč. ἀγνώμων.

E. Bláhová upozorava na to da se izrazite aluzije na PetPau mogu pronaći u *Pohvali Ćirilu i Metodu*, čiji je najstariji prijepis sačuvan u *Uspenskom zborniku* iz 12.-13. stoljeća između tekstova *Život Metodov* i *Legenda o sv. Vidu*. S obzirom na to da je *Pohvala Ćirilu i Metodu* u svojoj prvotnoj redakciji, isto kao i *Život Metodov*, sačuvana samo u istočnoslavenskoj književnoj tradiciji (a ne južnoslavenskoj), autorica ne isključuje mogućnost da je PetPau stigla u Rusiju češkim, a ne bugarskim posredništvom.

Autorica dalje zaključuje da je PetPau sigurno nastala još u Velikoj Moravskoj, kao i *Anonimna homilija*

i prijevod *Epifanove homilije*. Ove su dvije homilije s PetPau povezane određenim jezičnim podudarnostima; u sintaksi to su ponajprije adnominalni dativ i izražavanje agensa u pasivu prijedlogom отъ + genitiv; iz područja leksika neki arhaizmi (uz uobičajene, još i npr. ꙗже желѣзъно – ἄλυσις, противънъ – ἀπειθῶ, поганъ i шатанинѣ); konstrukcije prema grčkom u nekim biblijskim citatima ili tekstološka podudarnost evanđeoskih citata sa *Savinom knjigom*. Međutim, E. Bláhová ističe da navedene podudarnosti nisu u dovoljnoj mjeri jednoznačne da bi bilo moguće pretpostaviti zajedničkoga prevoditelja, odnosno autora, i to zato što u PetPau nisu izraženije zastupljene konstrukcije въ + akuzativ i konstrukcija иже + padež s prijedlogom, što je tipično za *Epifanovu* i *Anonimnu homiliju*.

Dosadašnje će se predodžbe o karakteru velikomoravskoga homilijara, koji se je obično smatrao skupom homilija za tjedan Pashe i Uskrsa, prema E. Bláhovoj morati promijeniti. Naime, pokazuje se da su u Velikoj Moravskoj najvjerojatnije bile prevedene i homilije o nekim bitnim blagdanima u godini. Iz zaključka studije proizlazi da se PetPau, sačuvan u *Germanovu zborniku*, može smatrati sastavnim dijelom velikomoravske književnosti.

ГАНКА ДЮЛГЕРОВА-ХРИСТОВА, *Словата на Климент Охридски и Кирило-Методиевият превод на Евангелието* (403–427). Cilj je članka klasificirati i tekstološki procijeniti citate svetoga Klimenta Ohridskoga.

Autorica se trudi usporediti materijal evanđeoskih citata Klimenta Ohridskoga s najstarijim rukopisima evanđelja (*Zografsko evanđelje, Marijinsko evanđelje, Assemanijevo evanđelje i Savina knjiga*).

Autorica je obradila 165 evanđeoskih citata Klimenta Ohridskoga koji prema njoj mogu biti podijeljeni u četiri grupe, a to su: a) citati koji su slobodna parafraza evanđeoskoga teksta (18

slučajeva), b) citati od kojih otprilike polovica otpada na parafraze a druga polovica odgovara evanđeoskim tekstovima (30 slučajeva), c) grupa citata s potpunom podudarnosti s tekstom iz staroslavenskih evanđelja (42 slučaja), d) grupa u osnovi identičnih citata u kojima su razlike samo ortografske naravi (75 citata).

FRANTIŠEK ČAJKA
Prevela Slavomira Ribarova

VIDJETI OHRID. *Referati hrvatskih sudionica i sudionika za XIV. Međunarodni slavistički kongres (Ohrid, 10. - 16. rujna 2008)*. Priredili Bernardina Petrović i Marko Samardžija. Hrvatsko filološko društvo – Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb 2008., 353 str.

Zbornik je izašao uoči održavanja XIV. međunarodnoga slavističkoga kongresa u Ohridu. Sadrži devetnaest priloga podijeljenih u tri tematska bloka: *Paleoslavistika* (11-170)¹, *Jezikoslovna kroatistika i slavistika* (173-301) i *Znanost o književnosti* (305-353). Osvrnuto ćemo se ukratko na referate iz prve skupine.

Stjepan DAMJANOVIĆ u referatu *Hrvatski prinosi proučavanju i pouča-*

vanju staroslavenskoga jezika (25-41) i Anica NAZOR u radu naslovljenom *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika iniciran na IV. međunarodnom slavističkom kongresu u Moskvi 1958. godine* (65-82) izvješćuju o važnim prinosima hrvatskih slavista paleoslavistici. Dok prvi autor zahvaća svoj predmet u širokom vremenskom rasponu od Jurja Križanića pa sve do naših dana (usredotočujući se ipak najviše na tri istaknute osobe: Jurja Križanića, Vatroslava Jagića i Josipa Hamma te na jednu ustanovu: »Staroslavenski institut« u Zagrebu), u središtu je pozornosti Anice Nazor odnos kapitalnoga projekta toga instituta: *Rječnika crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije* prema ostalim crkvenoslavenskim rječnicima, koji su dovršeni ili se još pripremaju u drugim slavenskim zemljama, a potekli su iz

¹ Paleoslavističke su teme, kako se vidi, bile tako bogato zastupljene da su predstavljene kao zasebna cjelina. Slično je bilo i na Prvom hrvatskom slavističkom kongresu u Puli, kada je sekcija G: *Hrvatskologoljska i paleoslavistička problematika* »naknadno izdvojena zbog većega broja pristiglih referata spomenutoga sadržaja« (Vesna STIPČEVIĆ, Prvi hrvatski slavistički kongres: Pula, 19-23. rujna 1995. *Slovo* 47-49, 347).